

Tartu ülikooli üldise õpetajate instituudi kaasdirektorid Jäsche ja Pöschmann ning nende pedagoogilised vaated

LEA LEPPIK

Õpetajate koolitamine on alati olnud ülikooli üks võimalik väljund. Häid õpetajaid loodeti kohalike provintside tarvis saada ka 19. sajandi algul taasavatud Tartu ülikoolist. 18. sajand oma valgustusideedega oli pedagoogika tõstnud ühiskonna silmis sellisele kõrgusele, kus see varem polnud olnud, sest just kasvatusel abil pidid noored saama ühelt poolt kasulikeks kodanikeks ja teisalt igakülgseks arenenud isiksusteks. Neist lootustest, ootustest ja nõudmistest tulenes aga loogiliselt, et ka õpetajate õpetamine sai ühiskonnas senisest enam tähelepanu. Kui Tartu ülikoolis oli esialgu peale jäänud suund, kus peeti vajalikuks õpetajatele väga erinevate teadmiste andmist (alternatiivne tee olnuks süvenemine antiikautorite tekstide analüüsi, lootes, et neist õpib üldinimlikke, humanistlikke vourusi), esitas see loomulikult väljakutse ka neile, kes tulevasi õpetajaid õpetama pidid.

Tartu ülikooli juures aastail 1803–20 tegutsenud üldine õpetajate instituut (*Allgemeine Lehrer-Institut*) pidi ette valmistama õpetajaid kreiskoolidele ja gümnaasiumidele. Selle eesotsas seisid kolm meest: filoloog Karl Morgenstern (1770–1852), filosoof Gottlob Benjamin Jäsche (1762–1842) ja ajaloolane Georg Friedrich Pöschmann (1768–1812). Morgensterni kohta on ilmunud nii monograafia kui ka mahu-

kad artiklikogumikud seoses tema 200.¹ ja 250.² sünniaastapäevaga, kus muu hulgas on käsitlemist leidnud ka Morgensterni pedagoogilised vaated.³ Kahest ülejäänud õpetajate instituudi kaasdirektorist on kirjutatud palju vähem. Jäsche on ennekõike saanud tähelepanu kui filosoof ja Immanuel Kanti õpilane, tema pedagoogiliste vaadete-ga pole seni kuigivõrd tegeldud. Pöschmann on hoopis varju jäänud, kuigi esimese ajaloo õppejõuna taasavatud Tartu ülikoolis väärinuks ta kindlasti natuke põhjalikumat käsitlust kui seni,⁴ pedagoogina pole temast aga üldse midagi kirjutatud. Kuna need kaks meest pa-nustasid 19. sajandi alguses õpetajate koolitamisse Tartu ülikoolis ehk rohkemgi kui Morgenstern (kes viibis pikalt välismaal või oli hõivatud raamatukogu ja kunstimuuseumi rajamisega), siis tasub nende vaadetele lähemalt pilku heita. Mõlemad mehed on jätnud meile selleks ka võimaluse tähtpäevakõnede ja pedagoogikateema-liste trükiste kujul. Nii mõnigi mõte või teemapüstitus kõlab üllata-valt aktuaalselt – ehk ongi tegu igaveste teemadega.

Läänemere provintside rüütelkondade liidrid rõhutasid ülikooli taasavamisega seotud dokumentides, et ülikool tuleks rajada enne-kõike selleks, et koolitada saksa keeles ja luterlikus vaimus pasto-reid, ametnikke, arste ja õpetajaid kohalike vajaduste tarbeks. Jutt oli ju õigeuskliku Vene impeeriumi erikorruga provintsidest, millele selline oma hariduskolle oli identiteedi säilitamiseks ja taastootmi-seks hädavajalik, eriti kui Saksamaal õppimine oli ära keelatud. Ka fakt, et valgustatud 18. sajandil polnud Läänemere provintsidel oma ülikooli, tundus häiriv.

Arusaam sellest, milline peaks olema ülikooli ülesanne ühiskon-nas, muutus aga üsna põhjalikult, kui rüütelkondade algatatud pro-

---

¹ *Morgenstern 200*. Teadusliku raamatukogu töid. III, TÜ toimetised vihik 262 (Tar-tu 1970).

² Jaanika Anderson (koost), *Qui vult, potest. Karl Morgenstern 250* (Tartu: TÜ muu-seum, TÜ raamatukogu, 2020).

³ Vt nt Janika Päll, „Karl Morgenstern – klassikalise filoloogia Halle koolkonna edasiarendaja Tartus (Karl Morgenstern – a torchbearer of the Halle school of classical philology in Tartu)“, Jaanika Anderson (koost), *Qui vult, potest. Karl Morgenstern 250* (Tartu: TÜ muuseum, TÜ raamatukogu, 2020), 37–58.

⁴ Tema kohta on ilmunud kohe pärast surma nekroloog (1812), professor Jassins-ki sulest artikelt Tartu ülikooli professorite biograafilises sõnastikus (1902) ja pisut – seitse rida – räägib temast ka ülevaateartikkel ajaloo õpetamisest Tartu ülikoolis, vt Линда Эрингсон, „Преподавание истории в Тартуском Университете (1802–1918)“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, I (Tartu, 1975), 113.

vintsiülikoolist sai Vene riigiülikool. Pärast ülikooli allutamist Venemaa rahvahariduse ministriumile ja muutmist õpperingkonna keskuseks lisandus terve hulk administratiivse iseloomuga ülesandeid: loodi koolikomisjon koolide järelevalveks ja juhtimiseks ning tsensuurikomitee kirjastamistegevuse suunamiseks. Professoritest pidid nüüd saama valgustuse preestrid,⁵ kes jagavad vaimuvalgust mitte ainult kohalikele provintsidele, vaid kogu impeeriumile, panustades selle kaudu ka üleilmsesse suurde valgustatuse edendamise protsessi. Oma ülesande selline mõistmine sobis paljude tollaste valgustusideoloogiast mõjutatud professorite maailmavaatega. Just selles seoses sai ka õpetajakoolitus ülikoolis selgema suuna ja sihi ning selleks eraldati riiklikud stipendiumid.⁶ Õigluse huvides tuleb siiski märkida, et valgustuse ideaalid polnud võõrad ka rüütelkondliku kuratooriumi esindajaile,⁷ kuid niisugust rolli koolide juhtimises ja järelevalves, nagu Tartu ülikool sai riigiülikoolina, kuratoorium siiski ette ei näinud.

1803. aastal tegevust alustanud üldine õpetajate instituut (tegutses kuni 1820, seejärel vahetas selle välja pedagoogilis-filoloogiline seminar, mis vastas rohkem Morgensterni ettekujutusele) pidi hakkama varustama õpetajatega Tartu õpperingkonna kreiskooli ja gümnaasiumeid. Idee poolest oli tegu suurepärase terviklahendusega, mis võinuks linnadesse rajatud ühtluskooli süsteemi tõesti tööle aidata, kui vahele poleks tulnud provintside seisuslik kord ja huvigruppide vastuolud. Kuid need ei ole selle artikli teema, siinkohal keskendun instituudi juhtide pedagoogilistele vaadetele. Kolme direktori vahel kujunes selge tööjaotus: Morgenstern õpetas tavaliselt antiikautorite teoseid, Jäsche üldist didaktikat ja Pöschmann ajaloo didaktikat ning mitmesuguseid pedagoogikateooriaid. Allpool vaatlen, mida saab säilinud teoste järgi järeldada kahe viimati mainitu pedagoogiliste vaadete kohta.

⁵ Lea Leppik, „University of Tartu Professor in the University Landscape (in the First Third of the 19th Century)“, *In Search of the University Landscape. Baltic Journal of Art History*, 16/2 (Tartu: UT, 2018), 31–48.

⁶ Pikemalt vt Lea Leppik, „Karl Morgenstern ja õpetajate koolitamine Tartu ülikooli üldises õpetajate instituudis“, Jaanika Anderson (koost), *Qui vult, potest. Karl Morgenstern 250* (Tartu: TÜ muuseum, TÜ raamatukogu, 2020), 185–204.

⁷ Vt ka Lea Leppik, „Ülikool enne ülikooli“, *Johann Wilhelm Krause. Linnaehitajana Tartus. Kataloog*, 3 (Tartu: Tartu Ülikool, 2011), 75–80.

Jäsche akadeemilisest stuudiumist

Gottlob Benjamin Jäsche (1762–1842) õppis Halle ülikoolis ja oli seejärel mõnda aega koduõpetaja Kuramaal. Aastail 1799–1802 teutses ta eradotsendina Königsbergi ülikoolis, kuni ta 1802 kutsuti taasavatud Tartu ülikooli teoreetilise ja praktilise filosoofia professoriks, sellele ametikohale ta jäi kuni 1838. aastani. Oma erialale vastavate filosoofiliste distsipliinide (loogika, metafüüsika, loomuõigus, moraalifilosoofia, filosoofia ajalugu jmt) kõrval õpetas ta tudengitele akadeemilist kirjutamist ja disputeerimist. Jäsche oli nii üldise õpetajate instituudi (1803–20) kui sellele järgnenud pedagoogilis-filoloogilise seminari (1821–56) kaasdirektor ja ülikooli koolikomisjoni liige. Üldises õpetajate instituudis oli tema peamine distsipliin didaktika ja vahel ka Tartu kreiskoolis tehtava praktika juhendamine.⁸

Kuivõrd oluliseks pidas Jäsche pedagoogikat, ilmneb näiteks tema arusaamast üldisest teadmiste süsteemist, kus pedagoogikale on antud auväärt ülesanne viia noorteni kõik, nii looduse-, inimese-, maailma- kui ka jumalatunnusega tegelevad teadused.⁹ Arusaamu ülikoolis õppimisest on ta avanud kirjutises „Mis on stuudium?“¹⁰ Kirjutise keskne teema on töö ja mängu, sunni ja naudingu vahekord. Jäsche arvates on stuudium kõrgem vaimne tegevus, mille eesmärk on kujundada teadmisi mingist alast. Ühtlasi on see ka kunst omandatud teadmisi elus rakendada. Jäsche sõnul ei saa see õilis vaimne tegevus, millest õigupoolest saab (või peaks saama) alguse akadeemiline stuudium, seisneda vaid paljas töös ega paljas mängus, selles peavad mõlemad ühendatud olema. Jäsche määratleb siinkohal töö kui mehaanilise tegevuse, mida tehakse väsimatu hoole, vaeva ja pingutusega, olgu see siis vaimne

---

⁸ Info professorite loengute kohta pärineb iga semestri algul välja antud loengukataloogidest. Kuigi kõik välja kuulutatud loengud ei pruukinud teoks saada, lubavad need siiski saada ettekujutuse, mida professorid lugeda soovisid.

⁹ Gottlob Benjamin Jäsche, *Einleitung zu einer Architektonik der Wissenschaften nebst einer Skiagraphie und allgemeinen Tafel des gesammten Systems menschlicher Wissenschaften nach architektonischem Plane. Zunächst zum Gebrauche für seine encyklopädischen Vorlesungen* (Dorpat: J. C. Schünmann, 1816), XLIII.

¹⁰ Gottlob Benjamin Jäsche, *Was heisst Studiren? Eine Anrede an die Studirenden am Tage der Feyer des diesjährigen Rectorats-Wechsels den 10ten August 1808* (Dorpat, Grenzius, [1808]).

või käeline tegevus. Tööd juhivad orjalik sund, mis võib olla nii vabatahtlikult võetud kui ka väljast peale pandud. Tõeline õpetlane ei saa aga tema arust olla vaid mehaaniline vabrikutöeline, sest teadus on enam kui vabrik ja teaduslik teos enam kui toode, olgugi eesmärgipärane ja täiuslik.

Mehaaniliselt ja tervikust aru saamata tegutsevate käsitöölise hulka liigituvad Jäsche silmis ka need, kes teadusega tegelevad paljalt leivateenimiseks või au ja eeliste saavutamise nimel. Harjutamine ja harjumus teevad selle tegevuse pika aja jooksul meeldivaks ja mehaaniline töö, mida algul tehti vaeva ja pingutusega, muutub pidevalt harjutades mänguks, kuid – see on mäng ilma hingeta, nagu mehaaniline töö on töö ilma vaimuta. Jäsche hoiatab noori, kelle poole ta pöörduv, et see, kes piirdub vaid mehaanilise harjutamise ja meeldejätmisega, muutub masinaks, temast saab vaimuvaene pedant, kellel pole mõistmist ja maitset kõrgema ja jumaliku jaoks teaduses, puudub silm, millega näha teaduse vaimu, suure terviku ideed tema selguses, ja sellest nägemisest vaimustatuna austuse ja armastusega asja kallale asuda.

Teisalt rõhutab Jäsche, et teadus ei saa olla ka ainult mäng, kus poleks vaeva ja tõsidust, hoolt ja pingutust. Ta tsiteerib Immanuel Kanti: teaduses on pedantsus ja galantsus (*Pedanterei und Galanterie*). Pedantsus teeb mõttelagedaks käsitööliseks, galantsus teeb teadusest mängu, mil pole tõsisemat sisu ja eesmärki. Galantsuse püüdjate jaoks on ülikooliõpingud nagu lõbusõit (*Lustparthie*): kergelt lendlevad nad läbi eri teadusalade, otsides välja vaid kõige huvipakkuvad ja meeldivamad palad, tahavad vaid võtta, kuid mitte anda. Nad võtavad õppimist kui meelelahutust, kerget ja meeldivat mängu, oodates säravat ettekannet ja omandades vaid panoraami. Jäsche hoiatab, et sellele eksiteele satuvad ka mõned geeniused, kuid sellest ei piisa, et midagi püsiväärtuslikku luua.

Loogilise järeldusena eelnevast rõhutab Jäsche, et stuudium peaks olema nii töö kui ka mäng, kus mõlemaid on õiges vahekorras, ainult siis võib sellest midagi sündida. Loomulikult peab olema stuudiumis filosoofiline mõtestatus: filosoof kui teaduste seadusandja võiks Jäsche arvates loota, et tema häält kõikjal kuulatakse, et uurimistöös oleks alati mõte ja mõistmine, teaduse sool ja pipar.

Edasi toonitab Jäsche, et liberaalne meetod arvestab iga teaduse eripärasid, ergutades kord fantaasiat, kord mälu, õpetab eraldama sarnast ja erilist, kujundama mõisteid, meenutama kuuldot ja räägitut jmt. Sel viisil hingejõude harmoonias arendades jõutakse kõrgema tunnetuseni ja sedakaudu omakorda mõistmiseni, mis tunneb ära reeglid, mõisted, põhjused ja tagajärjed, eesmärgi ja abinõud. Pidevalt on vaja harjutada mõtlemis- ja arutlusvõimet (*Urtheilskraft*), ning lõpuks seob mõistus (*Vernunft*), see kõigi vaimujõudude vürstinna, kõik suureks tervikuks. Ja siis võib tööst tõepoolest mäng saada.

Toonud näiteid ka vastupidisest käitumisest ja näidates, et suurim eesmärk on saada teaduse kaudu ise paremaks ja teha ka teisi paremaks, mitte aga rikkus või au, lõpetab Jäsche oma kõne üleskutsega: „Vaadake enese sisse, noored sõbrad, kas teil on tahet seda teed käia. Kui asute teaduse teele avatud südamega, uskudes ideaale, nagu suur ja õilis, tõeline ja ilus, hea ja puha, kui säilitate puhta südame, püüate edasi meheliku kindlusega, mis püüdleb alati teo ja tulemuse poole, siis kõlab kogu teie elu selle suure eesmärgiga kokku. Siis olete ehtsad muusapojad, väärt saama teaduse ja tarkuse pühitsetud preestriteks.“¹¹

Kuna Jäschet on vaadeldud kui kantiaani, tasub korraks mõelda, kuidas need mõtted Kanti kasvatusteooriaga kokku kõlavad. Immanuel Kantil katavad kogu kasvatuse teemavälja neli põhimõistet: distsiplineerimine, kultiveerimine, tsiviliseerimine ja moraalikasvatus. Distsiplineerimine õpetab last tundma oma vabadust ja selle piire, kultiveerimine arendab välja võimed ja annab erialase kompetentsi, tsiviliseerimine viib kehtiva ühiskonnakorra ja kommete tundmaõppimise ja aktsepteerimise kaudu sotsiaalse kompetentsini. Moraalikasvatus on raskeim ja kogu kasvatusele krooniks – selle käigus peaks inimene õppima toimima ühiskonna huvides, kuid just siitkaudu käib tee ka isiklikule õnnele. Jäsche ülalkirjeldatud kõne seob erialase kompetentsi saavutamise (mis on ülikooliõpingute sisu) selgelt moraalse kasvatuse ja -kasvamisega, kus üks ei saa läbi teise ja teaduslikud ülikooliõpingud peaks viima nii enesetäiustamise kui ka ühiskonna parendamise teele. Võime oletada, et sarnased mõtted juhtisid Jäschet tema pedagoogilises tegevuses ka enne ja pärast vaadeldud kõne trükkimist.

---

¹¹ Jäsche, *Einrede*, 21.

Georg Friedrich Pöschmann kui pedagoog

Georg Friedrich Pöschmann (1768–1812) sündis Naumburgis kaupmehe peres. Ta õppis Leipzigi ülikoolis ja oli aastail 1799–1800 Moskvas koduõpetaja, seetõttu oli ta 19. sajandi alguse Tartu ülikoolis üks väheseid, kellel oli reaalne kokkupuude Vene ühiskonnaga. Kui ta oli teel tagasi Saksamaale, peatus ta mõnda aega Riias ja just seal sai ta kutse tulla avatavasse Tartu ülikooli ajaloo, geograafia ja statistika professoriks. Pöschmann sukelduski ülikooliellu ja järgnevad kümme aastat, 1802–12 tegutses ta professoriameti kõrval kolmel semestril filosoofiateaduskonna dekaanina, oli raamatukogu kaasdirektor, üldise õpetajate instituudi kaasdirektor, koolikomisjoni liige (kus ta hoolitses ennekõike Soome asjade eest) ja 1808 ka Tartu koolidirektor. Tema juhendamisel jõuti kaitsta kaks ladinakeelset dissertatsiooni, mõlemad ajaloofilosoofiast: 1805 kaitses Carl Daniel Steinmetz (1775–1826) Saksimaalt töö impeeriumide langemise põhjustest¹² ja 1809 krahv Alexander Sievers (1786–1814) Liivimaalt töö riikide tekkimisest.¹³ Mõlema teele anti nii magistri- kui ka doktorikraad. See on tähelepanuväärne saavutus, sest 19. sajandi Tartu ülikoolis kaitsti üldse üsna vähe mittemeditiinilisi dissertatsioone, ja esimesel kümnel aastal oli kaitsjaid vaid kümnekond. Kahjuks ei ole kummastki mehest, keda võiks ju pidada Pöschmanni õpilasteks, edaspidi teadlastena midagi teada.

Pöschmann suhtus suure entusiasmiga õpetamise ja hariduse levitamisse ning ta on avaldanud ka trükis palju mõtteid neil teemadel. Ajaloo kõrval mahtus tema loengutegevusse väga palju kursusi õppimise ja õpetamise metoodikast. Kahjuks jäi tema elu võrdlemisi lü-

¹² *Dissertatio inauguralis historico-philosophica de caussis atque indicis quibusdam, quae civitatum imperiorumque ruinam praeiverint, ex historia demonstrandis, quam consensu amplissimi ordinis philosophorum in Universitate Literarum Caesarea Dorpatensi, praeside electo D. Georgio Friderico Poeschmann, ab imp. Russ. cosiliis aulicis ac professore histor. p. o. pro summis in philosophia rite capessendis honoribus scripsit ac publice defendit Carolus Danielis Steinmetz Saxo. Die XIX. Iunii. MDCCCV* (Dorpat: M. G. Grenzius, 1805). Steinmetz ei olnud Tartu ülikooli immatrikuleeritud.

¹³ *Dissertatio inauguralis historico-philosophica de caussis civitatum constituendarum non nullis ex historia inprimis antiquiore demonstrandis, quam consensu amplissimi ordinis philosophorum in Universitate Literarum Caesarea Dorpatensi, praeside electo D. Georgio Friderico Poeschmann ... professore histor. P. O. et colleg. schol. administ. sodali, pro summis in philosophia rite capessendis honoribus scripsit ac publice defendit Alexander Sievers comes imp. Russ. die 11. Octobris MDCCCLIX* (Dorpat: M. G. Grenzius, 1809). Sievers oli Tartu ülikooli immatrikuleeritud nr 29 all.

hikeseks ja palju kavandatut ilmselt realiseerimata, sest ta suri juba 1812 vaid 44-aastasena (pikaajalisse maksahaigusse). Nekroloogist¹⁴ saame teada, et ta on avaldanud palju töid anonüümselt, näiteks tõlkinud ajaloolisi teoseid prantsuse ja inglise keelest, mistõttu ka tema panus ajaloolasena võib olla suurem, kui seni arvatud. Kui kolmekõitelises Tartu ülikooli ajaloos mainitakse Pöschmanni kui ajaloolase peateosena tema ülikooli avaaktusel peetud kõnet „Õhtumaa kultuuri mõjust“ (mis olla kultuurtreegerluse positsioonil¹⁵ – see pole tegelikult nii, aga sellest allpool), siis nekroloogis tõsteti esile hoopis tema loengukonspektiks mõeldud sissejuhatust üldisse inimkonna ajalukku¹⁶ ja kõrge hinnangu pälvis ka raamat akadeemilisest elust, millest allpool lähemalt. Lisaks hinnati Pöschmanni kui luuletajat, kelle teosed mitmesuguseid tähtpäevi kaunistasid. Ka eriala populariseerimine ei läinud temast mööda: nii on nt taskuraamatus Livona ilmunud päris põhjalik populaarne kirjutis naistest vene ajaloos.¹⁷

Tema loengutegevusse mahtus üldise ajaloo kohta käivate loengute kõrvale pidevalt ka Venemaa ajalugu,¹⁸ kuid professuuri nimetuses leiduvat geograafia teemat ta kuigivõrd puudutanud pole (sellega tegeles kolleeg, vene ajaloo, geograafia ja statistika professor Adam Christian Gaspari, kes jällegi oma professuuri nimetuses olivat Venemaa ajalugu käsitles vähem). Lisaks pidas ta regulaarselt loenguid akadeemilise elu korraldusest ja õppimise ning õpetamise meetodikast. Pöschmanni kui ajaloolase vaadete põhjalikuma käsit-

---

¹⁴ *Beylage zur Dörptschen Zeitung nr 25. Beytrag zur Chronik der Kaiserl. Universität zu Dorpat. Nekrolog.* Nekroloogi koostas Morgenstern filosoofiateaduskonna nimel. Matusekõne pidas professor Daniel Georg Balk.

¹⁵ Karl Siilivask (koost), *Tartu Ülikooli ajalugu*, II (Tallinn: Eesti Raamat, 1982), 158. Vt ka Эрингсон, „Преподавание истории“, 113.

¹⁶ Georg Friedrich Pöschmann, *Leitfaden zu einer Einleitung in die allgemeine Menschengeschichte*, Erster Theil (Riga: C. J. G. Hartmann, 1802). Teose eessõnas, mis on dateeritud 1801. aastaga, räägib Pöschmann pikalt, miks on Balti provintsidele vaja kohalikku ülikooli ja miks talle tundus, et kohalike tudengite jaoks on vaja see raamat koostada. Sisult on see ajalookirjutuse ajalugu, ajaloo uurimise ja kirjutamise meetodika (sh allikakriitika ja ajaloo abiteaduste tutvustus) ja põgus ülevaade peamistest ajalooperioodidest. Teos vääriks kindlasti põhjalikumat analüüsi ideede retseptiooni vaatepunktist. Kuna Pöschmann õpetas ajaloo meetodikat, leidis õpik ka selleks tõenäoliselt kasutamist.

¹⁷ „Einige Bemerkungen über den Zustand des weiblichen Geschlechts im älteren Russland. Ein Brief an Caecilie“, *Livona* (1812), 95–132.

¹⁸ 1806 peetud loengud Venemaa ajaloost on olemas konspektina Tallinnas Eesti ajaloomuuseumis: *Prof. Pöschmann. Geschichte Russlands, vorgetragen nach dem Handbuch der Geschichte des Kayserthums Russland*. AM D 186:1/3.

lemise jätan aga siinkohal siiski kõrvale, ja püüan säilinud kirjutiste toel jälgida tema pedagoogilist mõttemaailma.

Õhtumaa kultuuri mõjust Venemaale

Pöschmann oli, nagu öeldud, kutsutud Tartusse rüütelkondliku kuratooriumi poolt ja oli seega kohal juba 1802. aasta aprillis peetud avaaktusel. Seal pidas ta kõne (mille pikem versioon hiljem trükiti) „Õhtumaa kultuuri mõjust Venemaale“¹⁹, kus avas oma vaateid selle kohta, kuidas vastavatud Tartu ülikool võiks oma rolli ühiskonnas parimal viisil täita. Marju Luts on seda kõnet nimetanud ka rüütelkondliku kuratooriumi programmiks, sest nad organiseerisid Pöschmanni raamatu tõlkimise vene keelde kuratooriumi kulul.²⁰

Oma kirjutises räägib Pöschmann sellest, kuidas tema eelarvamusel Venemaa suhtes taandusid pärast kokkupuudet venelastega. Kui Läänes oli levinud arvamus, et venelased on vaid järeleaimajad, siis Venemaal olles sai talle selgeks, et välisest kultuurimõjust ei piisa, peab olema ka omapoolne kultuuritahe ja venelased on Lääne kultuuri küll kasutanud, kuid loonud sellega kokku puutudes täiesti oma asja.

Pöschmanni kõnet lugedes tuleb silmas pidada, et see on peetud aprillis 1802, ajal, kui ülikoolil veel ei olnud ametlikult administratiivseid ülesandeid koolide juhtimises ja järelevalves jne. Nii saab tema esitatud küsimus „Mis kasu peaks olema siis Vene riigil (st mitte ainult kohalikel provintsidel) siinsest ülikoolist?“ vastuse, et sellest võiks kujuneda koht kultuurivahetuseks, kustkaudu jõuaks Vene riiki teadussaavutused, mis riigile tõesti kasu tooks. Ülikool võiks arendada patriotismi, kui ta edendab soovi Vene riiki tundma õppida (füüsikaliselt, geograafiliselt, poliitiliselt). Pöschmann on kaugel kõrgist üleolekust, kultuurimõju peaks tema arust olema kindlasti kahesuunaline: sakslased võiks sedakaudu õppida hindama venelaste väärt omadusi, ja kui seni polnudki teed, mida mööda võinuks vene rahva geeniuse produktid õhtumaale jõuda, suudaks ehk ka siin uus ülikool kaasa aidata.

¹⁹ Georg Friedrich Pöschmann, *Ueber den Einfluss der abendländischen Kultur auf Russland. Bey Gelegenheit der Eröffnung der Dörptschen Universität* (Dorpat: Grenzius, 1802).

²⁰ Vt nt Marju Luts, „Vaimude veerandtund rüütelkondade kuratooriumiga“, *Ajalooline Ajakiri*, 1/2 (Tartu: Kleio, 2002), 22–23 ja seal viidatud tööd.

Vahetult Läänemere provintside peaks uus ülikool Pöschmanni sõnul tooma kasu kõigile kohalikele elanikeklassidele: „Ometi on võimalus hariduses maha jäänud talupoegi uuele kultuuritasemele tõsta. Kellel ei hakkaks süda selle mõtte juures kiiremini lööma? Seeläbi teeks ülikool teene kogu inimkonnale.“²¹ Alustada tuleks kasvatusel, et ülemklassi kaudu jõuda alamklassini. Pöschmann toonitab, et eestlasi ja lätlasi tuleks paremini tundma õppida kõigis eluvaldustes – seda ei saaks ju teha välismaalt –, et arstid, õpetajad ja juristid ning eriti pastorid jõuaks ka kohalike talupoegadeni.

Ja loomulikult peab kohalik ülikool kasvatama häid kasvatajaid. Valgustusajastule omaselt näeb ta lõppeesmärki suurelt: ülikoolist peaks saama heade ja kasulike kodanike taimelava, ning sel viisil panustatakse kogu inimkonna harimisse.

Kooliajaloo teerajaja

Kohalike olude tundmaõppimise vajadus ei jäänud vaid retooriliseks kujundiks. Näib, et Pöschmann tõesti soovis end asjadega igati kurssi viia, sest juba 1804. aastal, kui Tartus avati ülikooli koolikomisjonile alluv kreiskool ja gümnaasium, andis Pöschmann avakõnes ajaloolise ülevaate hariduselust Liivimaal.²² Selles seob ta hariduse levikut kristlusega, kuid tunnistab, et esialgu võis paganate pööramine olla ennekõike sõjaline ja siia maanurka tulid tõenäoliselt kehvemad vaimulikud. Pöschmann tunnustab jesuiitide haridustegevust Poola ajal, kuigi jesuiidid kui katoliiklased ei andnud ikka õiget haridust. Kiitust pälvib Gustav Adolf ja protestandid, kõrg- ja gümnaasiumihariduse kõrval saab mahuka tähelepanu ka Rootsi ajal talurahva harimiseks tehtu. Vene ajast, mis Pöschmanni arust vajaks eraldi käsitlust, tõstab ta esile Katariina II 1786. aasta korraldust pea- ja alamrahvakoolide rajamise kohta, seejärel aga kiidab loomulikult Aleksander I ja ülikooli. Kõne lõpeb ajastule kohaselt üleskutsega: „Vanemad, kes te oma lapsi õnnelikuna tahate näha, kiitke keisrit!“

---

²¹ Pöschmann, *Über den Einfluss*, 53.

²² Georg Friedrich Pöschmann, *Einige historische Bemerkungen in Beziehung auf das Schulwesen in den Ostseeprovinzen. Bei Gelegenheit der Feierlichen Eröffnung des Gymnasiums und der Kreisschule zu Dorpat am 15ten September 1804* (Dorpat: Grenzius, 1804).

Tegu oli esimese omataolise ülevaatega Liivimaa linnakoolidest, mille aluseks tõenäoliselt olid koolikomisjoni poolt laiali saadetud ankeetide vastused.²³ Koolikomisjoni liikmena oli Pöschmanni ülesanne aga viia end kurssi hoopis Soome haridusoludega (tööjaotus koolikomisjonis oli selline, et Morgenstern ja Parrot visiteerisid Liivimaa koole, Jäsche ja Rambach Eestimaa, Pöschmann ja Scherer Soome omasid ning Gaspari ja Balk käisid Kuramaal). Ka Soome koolioludega tutvumist on Pöschmann tõsiselt võtnud ja sellel teemal on 1806 ilmunud keiser Aleksander I sünnipäevaks trükitud kõne pealkirja all „Schulprogramm“. Autori eesmärk on tema enda sõnul lisada üks kild haridusajaloole Vene riigis alates Peeter I-st. Siit võime lugeda, et Pöschmann sai koolikomisjoni liikmena ülesande teha enesele selgeks Soome koolisüsteem ja vajadused ning on sel eesmärgil juba kaks korda sealses kubermangus reisinud (kuigi 1805 oli Viiburi tütarlastekooli avamisel kohal hoopis Morgenstern ning sellest on tekkinud mõneti ekslik ettekujutus, nagu olnuks just temal selles kõige suuremad teened²⁴). Epi Tohvri on esile toonud Pöschmanni nime nende seas, kes (Viiburi kubermangust rääkides) toonitas tütarlaste harimise vajalikkust, aga viisil, mis rõhutaks eriti moraali ja religiooniõpetust, sobivate iseloomuomaduste arendamist, et nad oskaksid emade ja abikaasadena oma kodust elu korraldada, kusjuures loodusteaduslikke aineid õpetataks tütarlastele vaid nii palju kui seda on majapidamises tarvis.²⁵ Selline hoiak oli tol ajal üldlevinud. Pöschmanni teksti lugedes jääb aga mulje, et ta ise ei olegi nii väga tütarlaste teistmoodi harimise poolt, kuid see nõue näib tulevat ümbritsevast ühiskonnast ja peredelt, ning kool püüab nõudmisele vastata – 1805 avatud Viiburi tütarlastekooli haridusprogrammi kirjeldades on ta nt sõnad „*weibliche Bildung*“ asetanud jutumärkidesse ja tekstis on rahustavat hoiakut: vanemad ärgu muretsegu, et tütreid

²³ Endel Laul (toim), *Eesti kooli ajalugu*, kd 1, 13. sajandist 1860. aastateni (Tallinn: Valgus, 1989), 10.

²⁴ Vt nt: Amalie Konks, „K. Morgensterni tegevusest Soome kubermangu kooliolude uurimisel ja pedagoogilis-filoloogilise seminari juhtimisel“, *Morgenstern 200*. Teadusliku raamatukogu töid. III, TÜ toimetised, vihik 262 (Tartu, 1970), 28–39.

²⁵ Epi Tohvri, „Johann Karl Simon Morgenstern ja Georges Frédéric Parrot – tütarlaste hariduse edendajad 19. sajandi alguses Tartu õpperingkonnas“, Jaanika Anderson (koost), *Qui vult, potest. Karl Morgenstern 250* (Tartu: TÜ muuseum, TÜ raamatukogu, 2020), 221.

N:o 181. Pöschmanni. prot. au 8. März 1807.

W

Resolution

über den Bericht des Herrn Pöschmanns von Finland
vom 19ten Febr. 1807, betreffend das Verlangen des Douai.
sellen Vertrauen, folknoial d. Wälf. - N:o 197.

Se orgiecht sich aus dem Bericht des Hrn. Pöschmanns u. Klüger
u. der sämtlichen Examinatoren, daß die Douaische Vertraum
alle erforderliche Eigenschaften besitzt, um an 1. Stelle der
denn. Coll. als Lehrer an der Lehrerschule angestellt
zu werden. - Die Schulcomission wird daher derselben so bald
als möglich ihre Resolution zu geschicken haben. Ob diese Abgri-
fist nicht Refornt, bei dem Herrn Pöschmann angefragtes, wie
weit es mit der Wohlthäterschule, welche längst schon aus-
tirt worden ist, getrisen ist.

Die Douaische Volknoial, für welche obersall die Feigheit
ihre Examinatoren gesenken, haben ~~mit~~ ⁱⁿ Feindschafft ange-
stellt werden, so bald derselbe eine Lehrerschule nicht
dauern erwirkt werden. Ich Refornt geht also seine
Dienste.

Daß die Dou. Wälf. hanc u. hanc d'orsall seine Klüger
gewonnen werden.

Dorsal d. 8ten Febr. 1807.

H. F. Pöschmann
Refornt für d. Coll. von Finland

Joonis 1. G. F. Pöschmanni allkirjaga resolutsioon Viiburi tütarlastegümnaasiumi õpetajannakandidaatide eksamineerimise tulemuste kohta 8. veebruarist 1807 (RA, EAA. 403.3.106, l. 47).

koolis midagi üleaarust õpivad.²⁶ Tõsi on aga see, et Pöschmann pidas tütarlastekooli avamist Viiburis eriti vajalikuks ja sobilikke õpetajaid valis koolikomisjon hoolikalt.²⁷

Mõõdukas kooliuendaja

Otseselt pedagoogikale, sh moodsatele ideedele, on pühendatud kirjutis, mis avaldati 1808. aastal Tartu riigikoolide avalike eksamite eel pealkirja all „Uuest ja vanast kasvatusest“.²⁸ Selles töös jaotab Pöschmann saksa hariduse kolme etappi (katoliku aeg ei lähe arvesse): luterluse esimesed sajandid (sellesse perioodi mahub ka Comenius²⁹ ja tema lapsekesksem õpetus), kus koolid olid endiselt ladinakeelsed ja palvetunnid kohustuslikud. Õpetuse sisus püüdsid õpetajad anda noortele häid eeskujusid antiikkirjandusest. Uuel etapil, mis algas Leibnizi,³⁰ Basedowi³¹ jt-ga, seati eesmärgiks riigikodaniku kasvatamine ja märksõnadeks said emakeelsus, uute keelte õpetamine, igapäevaelu iseloomulike omaduste märkamine ja arendamine, erinevate õppevahendite kasutuselevõtmine jmt. Kolmas etapp on Pöschmanni kaasaeg, kus koole ja koolitüüpe on rohkem, haridusest osasaajate ringi on laiendatud, emakeelsus on esmatähtis ja kõik ei pea enam ülikooli jõudma ning peamine tegija on Pestalozzi kristlik pedagoogika.

Pöschmann juhib korduvalt tähelepanu, et paljud uuendused polegi tegelikult nii uued, näiteks kui Basedow oma ideedega välja tuli,

²⁶ Georg Friedrich Pöschmann, *Schulprogramm zum Geburtsfeste Sr. Kaiserlichen Majestät Alexander I, im Namen und mit Bewilligung der Schulcommission* (Dorpat: Grenzius, 12.12.1806), 54.

²⁷ *Relation und Vorschläge in Betreff der Organisation der Finnländischen Schulen. 10. Juni 1805.* RA, EAA.403.2.106, l. 11–13; *Relation über den Bericht des Herrn Schuldirektors von Finnland vom 19ten Febr 1807, betreffend das Examen der Demoiselle Bartram, Hulkovius u. Wulf.* RA, EAA.403.2.106, l. 47.

²⁸ Georg Friedrich Pöschmann, *Einige Gedanken zur Vergleichung der ältern und neuern Erziehung. Als Einladungsschrift zu den öffentlichen Prüfungen, welche am 25sten Juny ... in der Kreisschule, am 26sten Juny ... in der Töchterschule, am 27sten Juny ... im Gymnasium Statt finden werden* (Dorpat: Grenzius, 1808).

²⁹ Slovaki päritolu pedagoog Comenius ehk Jan Amos Komenský (1592–1670) leiutas lihtsama lugemaõppimise meetodi ja tõi õppetöösse näitlikustamise.

³⁰ Saksa filosoof Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) postuleeris kõigi inimeste võime elada oma elu mõistuspäraselt, ja puhta mõistuse kui ainsa vaimuomaduse, mis inimest hukka ei tohiks saata, põhjendades sellega üldist valgustuse edendamise vajadust.

³¹ Johann Bernhard Basedow (1724–90) oli saksa teoloog, pedagoog ja filantroop, kelle kasvatuseedede keskmes on teadliku ja kasuliku riigikodaniku kasvatamine, mille tulemusel peaks ühiskonna muutmine toimuma iseenesest.

tundus see paljudele väga uus ja Pöschmann imestab, et kui nad polnud lugenud Locke'i³² ja Rousseaud,³³ võinuks neile vähemalt Plutarchoselt³⁴ need mõtted tuttavad ette tulla (nt lugu kahest koerast, keda kasvatati Lykurgose käsul erinevalt,³⁵ kiituse ja laituse kasutamine autunde kasvatamiseks jne). Pöschmann ei näi kuigi sõjakalt üht meetodit teisele eelistavat, vastupidi, ta ütleb, et kui vanadest koolidest kerkis esile suuri mehi, siis ei ole põhjust neid vanu kasvatusemeetodeid liiga palju kritiseerida. Tema eesmärk oligi näidata, et ka vanas kasvatuses oli midagi head.

Sellest kirjutisest leiame tsitaadi, mis kõlab aktuaalsena üle aegade: „Mineviku kuulsate ja tähtsate puhul küsitakse sageli, mis tegi neid selliseks, [--] , kuid harva mõeldakse, et võibolla oli see nimetuks jäänud õpetaja, kes süütas tema meeltes sädeme, mis hiljem haaras kogu ta olemust ja kasvas tasapisi heledaks leegiks, mis kaas- ja järeltulevatele põlvedele valgust heitis [--] Õpetaja elukäik on harva osaks suurtest lugudest, kuid tal on suur tähtsus just selles varjatud asjade käigus, mida me nimetame aja vaimuks.“³⁶

Üsna tänapäevaselt kõlavad ka arutlused teemal, kui palju on vaja treenida mälu. Joonealuse märkusena ütleb Pöschmann: „Selle ümber on viimasel ajal palju vaieldud. Mina usun siiski, et vaimsete jõudude hulgas, millega pedagoog peab tööd tegema, on mälu üks esimesi, mida mõjutada saab ja mida mõjutama peab. Kujundage, pedagoogid, oma kasvandike arutlusvõimet (*Urtheilskraft*), aga istutage nende mällu ka materjale, mille üle nad arutleda saaksid. Kui oma arvamust avaldades ei suudeta oma väidete tõestuseks mälust ühtki näidet esile tuua, on arvaja lihtsalt naeruväärne.“³⁷

---

³² Inglise filosoof John Locke (1632–1704) uskus, et inimene on sündides *tabula rasa*, puhas leht, järelikult kujundatav just vajalikus suunas.

³³ Prantsuse filosoof Jean Jaques Rousseau (1712–78) andis suure panuse pedagoogikasse oma romaaniga „Emile“, milles levitas loomuliku ja looduslähedase kasvatuse ideid.

³⁴ Plutarchos (u 50–120 pKr) oli antiikfilosoof, kelle teos „Paralleelsed elulood“ näitas vooruste ja pahede rolli suurmeeste elulugudes ja oli populaarne koolitekst.

³⁵ Lugu pole ehk tänapäeval enam nii üldtuntud kui Pöschmanni ajal. Legendaarse Sparta kuninga Lykurgose käsul õpetati ühest pesakonnast pärit kahest koerast üks välja jahikoeraks, teisel lasti kasvada omapead. Turuväljakul lasti mõlemad koerad korraga lahti, pakkudes neile elusat jänest ja kaussi toiduga. Õppinud koer asus kohe jahti pidama, õpetamata koer läks toidukausi juurde. Katsega demonstreeris kuningas hariduse kasulikkust.

³⁶ Pöschmann, *Einige Gedanken*, 10–11.

³⁷ Pöschmann, *Einige Gedanken*, 20–21, joonealune.

Pöschmann ütleb selgelt, et tema ei kuulu nende hulka, kes kardavad, et nooruk võiks õppida liiga palju. Samuti usub ta, et koolidistsipliin on siiski vajalik heaks kodanikuks saamiseks, sest enne kui hakata käskima, tuleb õppida kuuletuma. Kiitus on võimas vahend, aga selle õige kasutamine pedagoogi poolt raske ja valel kasutamisel võib olla kahjulik. Nooruk, kes pole koolis laitusega harjunud, ei kannata seda kuigivõrd riigikodanikuna ja võtab seda kui ülekohtu. Nii mõnigi noor mees pole maailmas hakkama saanud, sest tal tekkis pettekujutlus, et ta on geenius.

Selle kirjutises näitab Pöschmann end erudeeritud ja humaanse pedagoogina, kes moodsa kooliuuenduse virvarris oskab jääda mõdukaks ja kutsub üles mitte last koos pesuveega välja viskama.

Akadeemilise elu otstarbekast korraldusest

Pöschmanni kõige põhjalikum ja kaasaegsete poolt kõige enam hinnatud pedagoogiline trükis oli aga tema mahukas teos (üle 550 lk) ülikoolis õppimisest.³⁸ Selle eesmärk oli autori sõnul suunata noori teadlikumale õppimisele. Pöschmann püüab kõigepealt esitada kõigi teaduste süsteemi, näidates, mida milleks vaja on tunda. See osa peaks aitama noorel valida teaduskonda ja koostada oma õppekava – oli ju loengute kuulamine 19. sajandi algul võrdlemisi vaba ja koolata võis ka teiste teaduskondade loenguid. Ta defineerib eri keelte kasutusala ja otstarbe, märkides sealjuures, et Tartus peaks kindlasti õppima ka vene ja ühte kohalikku (st eesti või läti) keelt.

Et noor inimene mõistaks, mis on üldse ülikool, annab ta ülevaate ülikoolide ja pedagoogika ajaloost; kirjeldab, millised eelteadmised peaks olema ülikooli astumiseks (küpsus- ega sisseastumiseksameid veel ei olnud, mistõttu ülikooli võidi tulla võrdlemisi erineva ettevalmistusega). Edasi kirjeldab Pöschmann inimese erinevaid hinge- ja vaimujõude ning jagab soovitusi, kuidas neid kasutama peaks. Üsna tänapäevaselt kõlavad tema praktilised õpetused sellest, kuidas äkitselt kodu seinte vahelt välja lastud ja iseseisvaks muutunud noor inimene ülikoolis ellu jääks: kuidas korraldada mõistlikul viisil töö

³⁸ Georg Friedrich Pöschmann, *Ueber die zweckmäßige Führung des academischen Lebens. Ein Leitfaden zu Vorlesungen* (Riga: Hartmann; Mitau: Steffenhagen und Sohn: 1805).

ja puhkuse vahetõrke; kuidas koostada eelarvet, et mitte võlgadesse jääda; millised on otstarbekad õppimismeetodid jmt.

Kui küsida, milline inimene nende trükiste tagant paistab, siis jääb mulje avara mõtlemisega, sügavalt haritud ja palju lugenud humansest pedagoogist. Suurt lugemust kinnitab kaudsel ka tema isiklik raamatukogu, mis pärast professori surma oksjonile läks. Kataloogis oli ligi 2000 nimetust, peamiselt ajaloo alalt – antiigist Venemaa ja Liivimaa ajalooni, aga ka näiteks astronoomia ja mehaanika vallast.³⁹ Pöschmann uskus pedagoogikasse, igapäevase kasvatamisvõimesse ja püüdis ise oma teadmisi täiustada. Tooni annab hoiak, et uuendustega võiks olla mõõdukas ja õpetaja isik on see, mis tegelikult vaimuvalgust jagab. Pöschmann ei kurda, et peab õpetama üliõpilasi, kes on halvasti ette valmistatud, vaid püüab olukorda parandada – just sellisteks võimalike lünki täitvateks kompendiumideks olid mõeldud tema sissejuhatused inimkonna ajalukku ja akadeemilisse ellu.

*

Tartu ülikooli üldise õpetajate instituudi kaasdirektorid filosoof Jäsche ja ajaloolane Pöschmann olid mõlemad valgustuse vaimus mõtlevad pedagoogid, kes suhtusid suure kohuse- ja vastutustundega noore põlvkonna harimisse – nii oma tööga koolikomisjonis, õpikuid koostades, loenguid pidades, juhendades kui ka tulevase õpetajaid harides. Kumbki ei näi pooldavat õpetajate isiksuse kujundamist ainult klassikalise kirjanduse pinnalt ja tee isiklikule õnnele läheb neil kasulikuks kodanikuks saamise kaudu. Õpetajate instituudi kasvandikest tegutsesid umbes pooled hiljem tõesti õpetajatena, mis on tegelikult päris hea tulemus. Nende õpilased, kes 1820. aasta paiku olid 10–15-aastased, jõudsid kõige tegusamasse ikka kusagil 19. sajandi keskel. Milliseid sädemeid need tundmatuks jäänud õpetajad oma kasvandikes läitsid, on aga juba ajalugu.

◆ ◆ ◆

Lea Leppik, PhD, on TÜ õigusteaduskonna õiguse ajaloo kaasprofessor ja TÜ muuseumi kuraator.

---

³⁹ *Verzeichnis einer Sammlung von grösstenteils historischen Büchern, welche in Dorpat gegen baare Zahlung verauktioniert werden sollen* (Rīga: Häcker, 1812). RA, EAA.402.8.609, l. 78–44.

Jäsche and Pöschmann, Co-directors of the General Teachers' Institute of the University of Tartu

Lea Leppik, UT Museum, UT Faculty of Law

One of the important tasks of the University of Tartu/Dorpat, which was reopened in the spirit of the Enlightenment in 1802, was to train teachers for local provinces. The General Teachers' Institute (1803–1820) had three directors: philologist Morgenstern, philosopher Jäsche and historian Pöschmann. All three directors were also members of the university school committee and thus directly contributed to the formation of the Tartu school district. While Morgenstern dreamed of a philological seminary from the very beginning, believing that the moral upbringing of teachers based on antique models was paramount in educating teachers, the General Teachers' Institute at the University of Tartu initially followed the direction of teaching many different subjects (including sciences). Morgenstern's pedagogical views have been described repeatedly, but those of the other two directors have not.

As a philosopher, Jäsche has been considered a follower of Immanuel Kant, and his pedagogical views, which have reached us through a speech he gave to students in 1808, were also clearly influenced by Kant. He considered that studying at a university should be a conscious and purposeful effort, but not a dull craft. Its ultimate goal was to improve oneself and others, and the path to personal happiness was to serve society to the best of one's ability.

Pöschmann lived and worked in Tartu for a short while (10 years, he died in 1812), but he managed to prove himself as a very enthusiastic academic instructor and organiser. He played an important role in the school committee, for example in founding the Vyborg Girls' School. He can also be considered a pioneer of the local Livonian school-history writing.

In order to improve the instruction of students, which Pöschmann considered essential in view of the characteristics of the local school system, he compiled a number of handbooks highly valued by his

contemporaries. His *Einleitung in die allgemeine Menschengeschichte als Leitfaden zu akademischen Vorlesungen von G. Fr. Pöschmann* provided an overview of the history, sources, and auxiliary sciences of historical writing. His book about studying at the university titled *Ueber die zweckmässige Führung des akademischen Lebens: ein Leitfaden zu Vorlesungen von G. Fr. Pöschmann* was intended as a guide for young men who had to start organising their own life when they flew the nest. In addition to explaining the system of all sciences and the best techniques for studying at university, the book included practical instructions for budgeting etc. In his keynote speech, in which Pöschmann spoke of new and old methods of education (1808), he showed himself to be a moderate school innovator who was able to maintain a balance between the variety of methods and teachings prevailing at the time, and, above all, respect for both teachers and students. So many of the topics that were relevant at the time (e.g., how much material should be memorised or how strict discipline should be) are still at the forefront today.

In their surviving publications, both co-directors of the General Teachers' Institute display broad ideas inspired by the Enlightenment, and their activities in the school committee showed their readiness to contribute to the spread of education.